

САНГИЙН ЯАМ

ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ДААТГАЛЫН САН PUBLIC HEALTH INSURANCE FUND

Богино хэмжээний судалгааны ажил

Багийн нэр: Budget Go

Багийн гишүүд: Б.Билгүүн

П.Пүрэвдулам

Ч.Номуун

М.Мөнхжаргал

Ж.Марал

Улаанбаатар хот

2022 он

Агуулга

Удиртгал.....	2
1. Сэдвийг судлах үндэслэл	2
2. Сэдвийн судлагдсан байдал	2
3. Сэдвийн зорилго	3
Эрүүл мэндийн даатгал.....	3
Эрүүл мэндийн даатгалын тогтолцоо	5
Эрүүл мэндийн зардал	5
Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлого, зарлага.....	7
Эрүүл мэндийн даатгалын газрын бүтэц зохион байгуулалт	10
Дүгнэлт.....	12
Ном зүй.....	13

Удиртгал

Хураангуй

Монгол улсын эрүүл мэндийн даатгалын тогтолцоо нь 28 жилийн түүхтэй бөгөөд эв санаа нэгдлийн зарчимд суурилдаг. Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлого төлөвлөгөөнөөс өндөр, зарлага төлөвлөгөөнөөс бага байдаг нь жил бүр сангийн чөлөөт үлдэгдэл тогтвортой нэмэгдэхэд хүргэж байна. 2021 оны чөлөөт хөрөнгөөс төсөвт 37%-ийн зарцуулалт хийсэн нь цар тахлыг даван туулахад өндөр ач холбогдолтой байсан. Монгол улсад хувиасаа эрүүл мэндийн зардлаа гаргах байдал өндөр байгаа нь улсын төсвөөс эрүүл мэндийн зардал зарцуулах хөрөнгийг нэмэгдүүлэх шаардлагатайг харуулж байна.

1. Сэдвийг судлах үндэслэл

Эрүүл мэндийн зардлын улмаас санхүүгийн хүндрэлд орох, ядууралд өртөх эрсдэлгүйгээр эрүүл мэндийн тусламж үйчилгээнд хамрагдах боломжийг эрүүл мэндийн даатгал бий болгодог билээ. Эрүүл мэндийн даатгал нь Монголын нийгэм дэх эрүүл мэндийн зардалын 21%-ийг сүүлийн 10 гаруй жил дундажаар эзэлж байна.

Монгол улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлд эрүүл мэндийн салбарын санхүүжилтийн зохистой тогтолцоог бүрдүүлэх замаар тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулан монгол хүний дундаж наслалтыг уртасгахад оршино гэжээ. Энэхүү зорилтын хүрээнд эрүүл мэндийн даатгалын талаарх цэгцтэй мэдлэгийг шийдвэр гаргагчид төдийгүй иргэдэд хүргэх нь зүй ёсны хэрэг юм.

2. Сэдвийн судлагдсан байдал

2015 онд Дэлхийн банк, Дэлхий эрүүл мэндийн байгууллагын хамтарч гаргасан Монгол улсын эрүүл мэндийн төлбөрийн тогтолцоонд хийсэн үнэлгээнд эрүүл мэндийн санхүүжүүлэх 3 арга буюу улсын төсвөөс, нийгмийн даатгалаас, хувиасаа төлбөрийн хариуцаж байгаа энэхүү холимог тогтолцоо нь бие биенээ нөхсөн, бүгд эерэг шинж чанартай байна гэжээ. Төлбөрийн тогтолцооны чиглэл үр дүнтэй байгаа, бусад дундажаас доогуур орлоготой улс орнуулал гардаг олон асуудлаас зайлсхийж чадсан ба төлбөрийн тогтолцоог

бүхэлд өөрчлөх шаардлага алга гэсэн гол дүгнэлт гарсан. Төлбөрийн тогтолцоог сайжруулахад гол саад болж байгаа зүйл нь одоогийн Төсвийн тухай хуулиас тавигдаж байгаа хязгаарлалтууд гэжээ. (Шерил Кашин, А.Батбаяр, Ц.Цолмонгэрэл, 2015)

2013 онд Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас гарсан эрүүл мэндийн тогтолцооны судалгаанд 1990 оноос хойш хүн амын эрүүл мэндийн даатгалын хамралт тогтвортой 80 хувиас дээш байсан боловч санхүүгийн хамгаалалт доройтсоор ирсэнг дурьджээ. Төсвийн санхүүжилтийг нөхөх зорилгоор 1993 онд эрүүл мэндийн даатгалыг нэвтрүүлсэн ч 1995 онд эрүүл мэндийн нийт санхүүжилтийн 14.5 хувь байсан иргэдийн хувиас эрүүл мэнддээ зориулж байгаа төлбөрийн хэмжээ 2010 онд 41.4 хувь болсон ба энэ нь ядуурлыг нэмэгдүүлэх аюул дагуулж байна. Иймээс эрүүл мэндийн тусламж, үйчилгээний хүртээмжтэй болон үр ашигтай байдлыг нэмдүүлэх хэрэгтэй хэмээн дүгнэсэн байна. (Ц.Цолмонгэрэл, С.Сэр-Од, Б.Булганчимэг, 2013)

3. Сэдвийн зорилго

Монгол улсын нэгдсэн төсөв дахь эрүүл мэндийн даатгалын сангийн мэдээлэлд шинжилгээ хийж, өнөөгийн эрүүл мэндийн санхүүжилтын тогтолцоонд байгаа асуудал болон шийдлийг олох.

Эрүүл мэндийн даатгал

Монгол улсын эрүүл мэндийн даатгал даатгуулагчийн төлсөн шимтгэлийн хэмжээнээс үл хамааран эрүүл мэндийн улмаас даатгуулагчид үүссэн санхүүгийн эрсдэлийг хуваалцах эв санааны нэгдлийн зарчимд тулгуурлана.

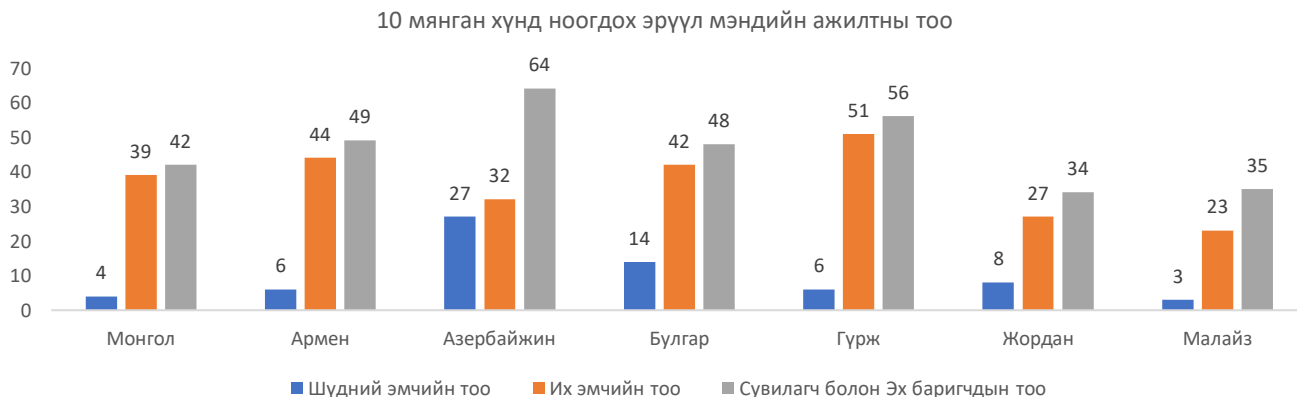
Ажил хийж байгаа хүн болгон албан журмаар эрүүл мэндийн даатгалд цалин хөлсийнхөө 4%-ийг (хувь хүн 2%, ажил олгогч 2%) төлөх бөгөөд хүүхэд, хөгшид, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулан улс тэдний нэрийн өмнөөс цалин хөлсны доод хэмжээний дүнгээс хувьлаж сард 4200 төгрөг төлдөг. Даатгуулагч 13 нэр төрлийн тусламж, үйлчилгээнээс жилд 2 сая төгрөг (751\$) хүртэлх тусламж, үйлчилгээний зардлыг эрүүл мэндийн сангаас гаргуулах эрхтэй. Түүнчлэн төрөөс шимтгэлийг нь хариуцан төлдгөөс бусад даатгуулагчид тухайн жилд эрүүл мэндийн сангаас төлөх зардлын дээд хязгаар хэтрэх тохиолдолд өрхийн зөвхөн нэг гишүүний зөвшөөрөлтэйгөөр хоёр сая төгрөгнөөсөө шилжүүлэн зарцуулах эрхийг хуулиар олгосон байдаг. (Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль, 2022)

Монгол улсын нас баралтын шалтгаан

Үхлийн шалтгаан	Тоо	Эзлэх хувь
Зүрх судасны тогтолцооны өвчин	6213	34%
Хавдар	4251	23%
Гэмтэл, хордлого ба гадны шалтгаант бусад тодорхой эмгэг	3029	16%
Халдварт ба шимэгчит зарим өвчин	2286	12%
Хоол боловсруулах тогтолцооны өвчин	1155	6%
Амьсгалын тогтолцооны өвчин	965	5%
Шээс, бэлгийн тогтолцооны эмгэг	338	2%
Мэдрэлийн тогтолцооны өвчин	266	1%
Цус ба дархлааны механизм хамарсан зарим эмгэг	24	0%

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

2021 оны байдлаар Монгол улсын үхлийн зохилох шалтгаан нь зүрх судасны тогтолцооны өвчин, хавдар, гэмтэл, хордлого байна. ДЭМБ-ын тооцооллоор Монгол Улсын 30-70 насны хүн амын дундах халдварт бус өвчний нас барах магадлал 30.2% байгаа ба энэ нь дэлхийн дундаж болох 18.3%, бүсийн дундаж болох 16.2%-иас харьцангуй өндөр үзүүлэлтэй байна.

(Эрүүл мэндийн хөгжлийн төв, 2021)

Бага дунд орлоготой улс орнуудын эрүүл мэндийн ажилтны тоог харьцуулж үзэхэд Монгол улсын сувилагч болон эх баригчдын тоогоор дундажаас доогуур байгаа нь харагдаж байна. 2022 оны байдлаар дэлхийн хамгийн сайн эрүүл мэндийн систем улс орнууд болох Дани, Австри, Австрали, Япон, Франц, Испани, Бельги, Англи улсуудтай харьцуулахад сувилагч болон эх баригчдын тоогоор 2 дахин бага үзүүлэлттэй байна. (WHO, 2022)

Эрүүл мэндийн даатгалын тогтолцоо

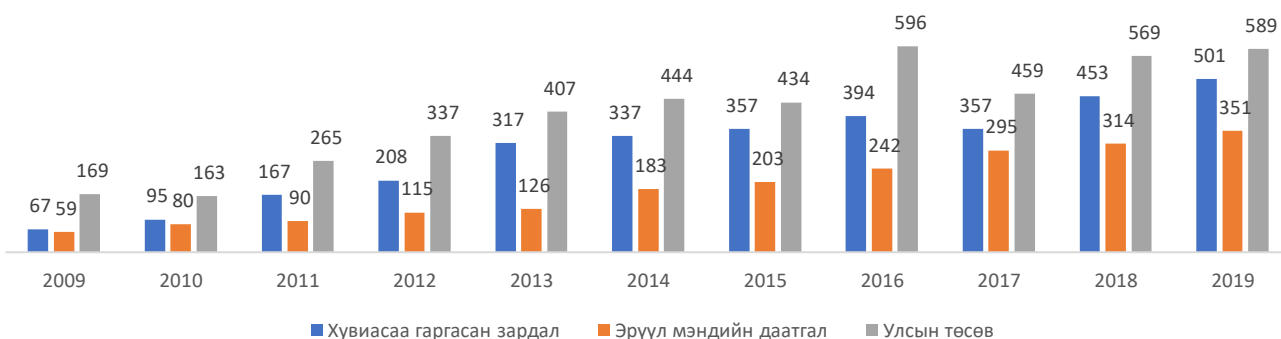
Монгол улс 70 орчим жилийн турш социалист тогтолцоогоор явж ирсэн бөгөөд эрүүл мэндийн салбарын тогтолцоо нь төвлөрсөн “Семашко” загвартай байжээ. 1990-ээд оны эхээр зах зээлийн эдийн засагт шилжиж, олон салбарт шинэчлэл хийж эхэлсний нэг нь эрүүл мэндийн салбар юм. Шинэчлэлээр хувийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэгчдийн оролцоо болон иргэдийн хувиасаа хийх төлбөрийн үүрэг нэмэгдсэн.

Тухайн үеийн эрүүл мэндийн тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэл нь улсын төсөв эсвэл хувь хүн дангаараа эрүүл мэндийн зардлыг дийлэхгүй болсон ба төсвөөс эрүүл мэндэд зориулах зардал нь аль болох бага зардлаар хамгийн олон хүний эрүүл мэндийг хамгаалах ёстой гэсэн үндэслэлээр хийгдэж байжээ.

Монгол улс эрүүл мэндийн даатгалыг 1994 онд нэвтрүүлж эхэлсэн ба тухайн ондоо хүн амынхаа 92.4%-ийг даатгалд хамруулж байв. Ингэхдээ эрүүл мэндийн даатгалд хүн амаа аль болох бүрэн хамруулах үүднээс эв нэгдлийн зарчимд үндэслэсэн албан журмын хэлбэртэйгээр, ажиллагч болон ажил олгогч хураамжийг тэгш хуваан хариуцах, хүүхэд, өндөр настан зэрэг нийгмийн эмзэг давхрынхны даатгалын хураамжийг төр хариуцахаар боловсруулсан.

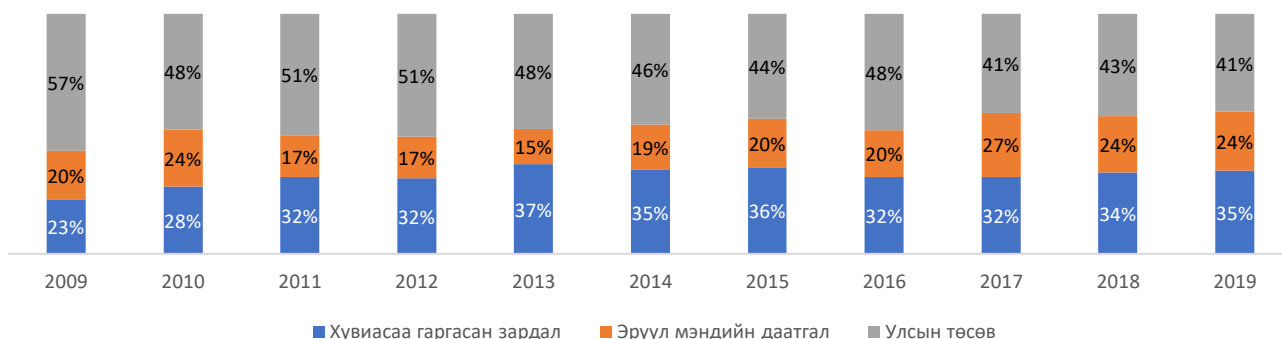
Эрүүл мэндийн зардал

Монгол улсын эрүүл мэндийн зардал

Эх сурвалж: World bank

Монгол улсын эрүүл мэндийн нийт зардал 2019 оны байдлаар 1.44 их наяд төгрөг байсан бөгөөд үүнд хувиасаа гаргасан зардал 501 тэрбум төгрөг, эрүүл мэндийн даатгалаас гаргасан зардал 351 тэрбум, улсын төсвийн зардал (эрүүл мэндийн яам) 589 тэрбум төгрөг багтаж байна. Хувь хүний өөрөөсөө гаргасан эрүүл мэндийн зардал 2009 оноос хойш жилд дундажаар 43 тэрбум төгрөгөөр өссөн байна.

Эх сурвалж: World bank

Хувиасаа гаргасан зардал 2011 оноос хойш 35% орчимд тогтвортой байна. 2019 оны байдлаар эрүүл мэндийн даатгалын зардалын нийт зардалд эзлэх хувь 2011 оноос хойш 7%-иар өссөж, 24%-д хүрчээ. Харин улсын төсвөөс эрүүл мэндэд зарцуулж байгаа зардал дийлэнхийг буюу 41%-ийг эзэлж байгаа ч энэ нь 2009 оноос хойш аамжаар буурсан үзүүлэлттэй байна.

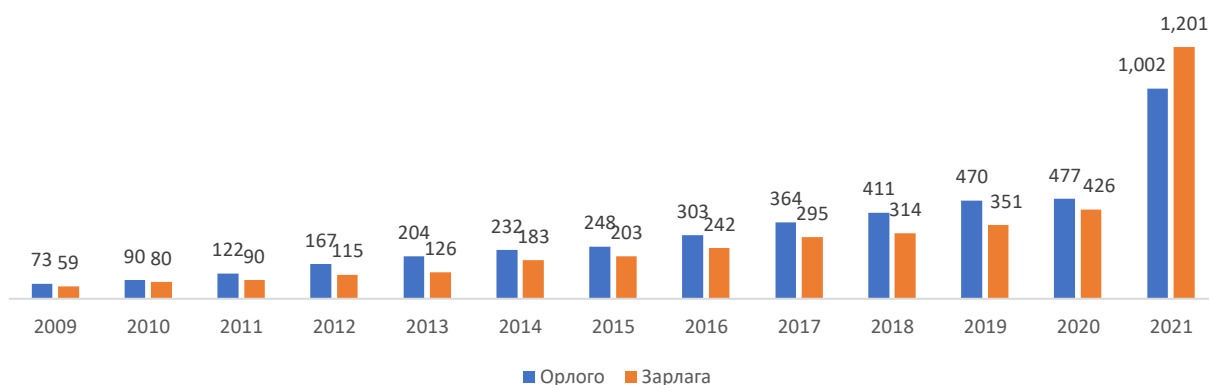
Эх сурвалж: World bank

Эрүүл мэндийн зардлаас шалтгаалан ядуурлын шугамаас доогуур орсон хүн ам нийт хүн амд эзлэх хувь 2018 оны байдлаар 8% байна. Энэ нь дундажаар 250 мянган хүн эрүүл мэндийн зардлаас хамааран ядууралд орсон байгааг харуулж байна. Энэхүү үзүүлэлт нь 2009 он болон

2016 онд 15%, 17% зэрэг өндөр түвшинд хүрж байжээ. Гэхдээ эдгээр өссөн үзүүлэлтүүд нь 2009 оны дэлхийн санхүүгийн хямрал болон 2016 оны Монголын эдийн засгийн хямралтай давцаж байгаа юм. Хувиасаа гаргах эрүүл мэндийн зардал 25%-иас хэтэрвэл ядуурал гүнзгийрч, орлогоос хамааралтай тэгш бус байдал өснө гэж Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага (ДЭМБ) үздэг.

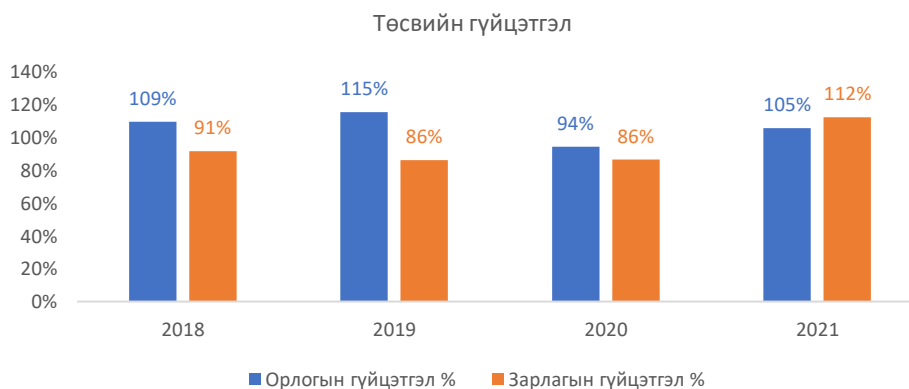
Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлого, зарлага

Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлого, зарлага, тб.₮

Эх сурвалж: Монгол улсын сангийн яам

2009 оноос хойш ЭМДС-гийн орлого жилд дундажаар 19% өссөн бөгөөд 2020 он хүртэл 2009 онтой харьцуулахад 6.5 дахин өсөж 477 тэрбум төгрөгт хүрчээ. 2021 онд цар тахлын үед иргэдийн орлогыг хамгаалж, нийгмийн эмзэг бүлэгт дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор ЭДМС-д улсын төсвөөс 580 тэрбум төгрөг оруулсан байна.

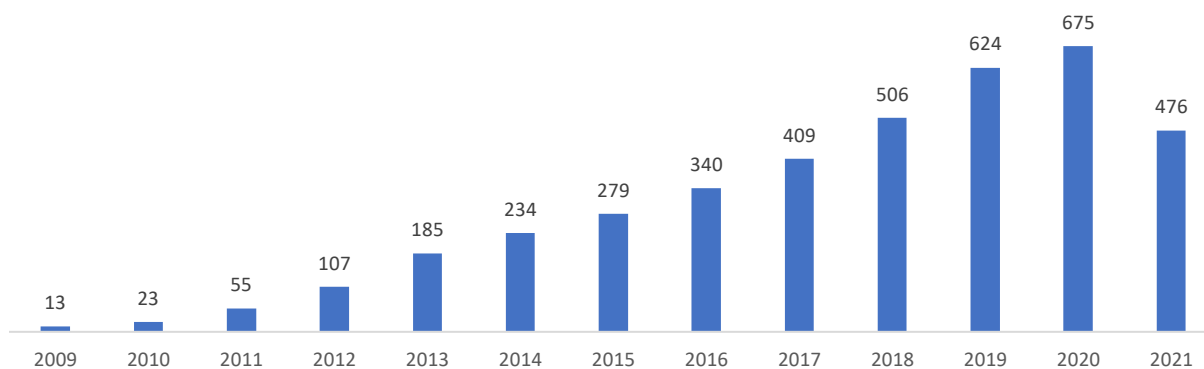

Эх сурвалж: Монгол улсын сангийн яам

2009 оноос ЭМДС-гийн зарлага дундажаар орлогын 78%-ийг бүрдүүлдэг байсан. 2020 он хүртэл ЭМДС-гийн зарлага жилд дундажаар 20%-иар өсөж 426 тэрбум төгрөгт хүрсэн. Цар тахлын нөхцөл байдалтай холбоотойгоор 2021 онд 1,002 тэрбум төгрөг болж өсжээ. Ковид-19 цар тахлаас өмнөх жилүүдийн төсвийн төлөвлөгөөний хувьд жил бүр орлого талд гүйцэтгэл илүүдэлтэй, зарлага талд гүйцэтгэл нь дутуутай байдаг байжээ. Энэ нь бодит орлого, зарлагын зөрүүг улам нэмэгдүүлсээр ирсэн байна.

ЭМДС-гийн орлого, зарлагын гүйцэтгэлийн зөрүү нь сангийн чөлөөт үлдэгдэлд нэмэгддэг. Хуульд зааснаар эрүүл мэндийн даатгалын сангийн чөлөөт үлдэгдлийг банканд хадгалуулж, хүүний орлогын хүртдэг байна. Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн чөлөөт үлдэгдлийг гэнэтийн давагдашгүй хүчин зүйлийн нөлөөгөөр үүсэх эрүүл мэндийн даатгалын сангийн алдагдлыг нөхөж, уг сангийн тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор журмын дагуу зарцуулна.

2009 оноос хойшхи ЭМДС-ийн хуримтлагдсан чөлөөт үлдэгдэл тб.₮

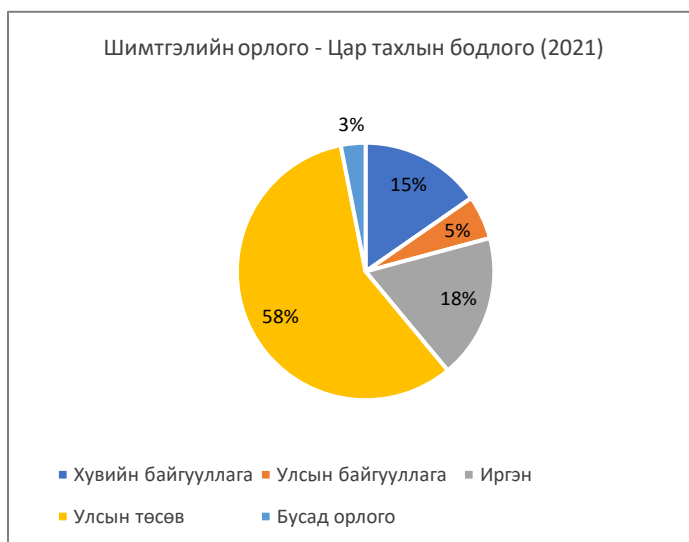
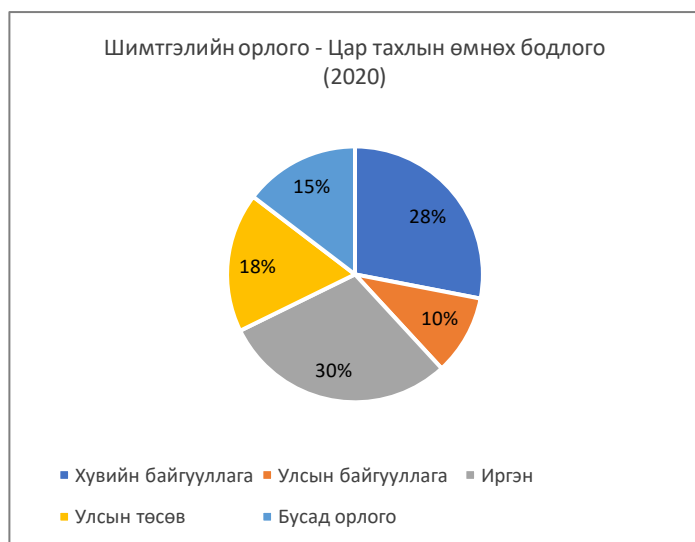

Эх сурвалж: Монгол улсын сангийн яам

2009 оноос хойш хуримтлагдсан чөлөөт үлдэгдэл орлого зарлагын зөрүү эерэг байгаагаас хамаарч тогтвортой өсөж ирсэн нь харагдаж байна. Жилд дундажаар 56 тэрбум төгрөг эрүүл мэндийн даатгалын сангийн чөлөөт үлдэгдэлд нэмэгдэж байна.

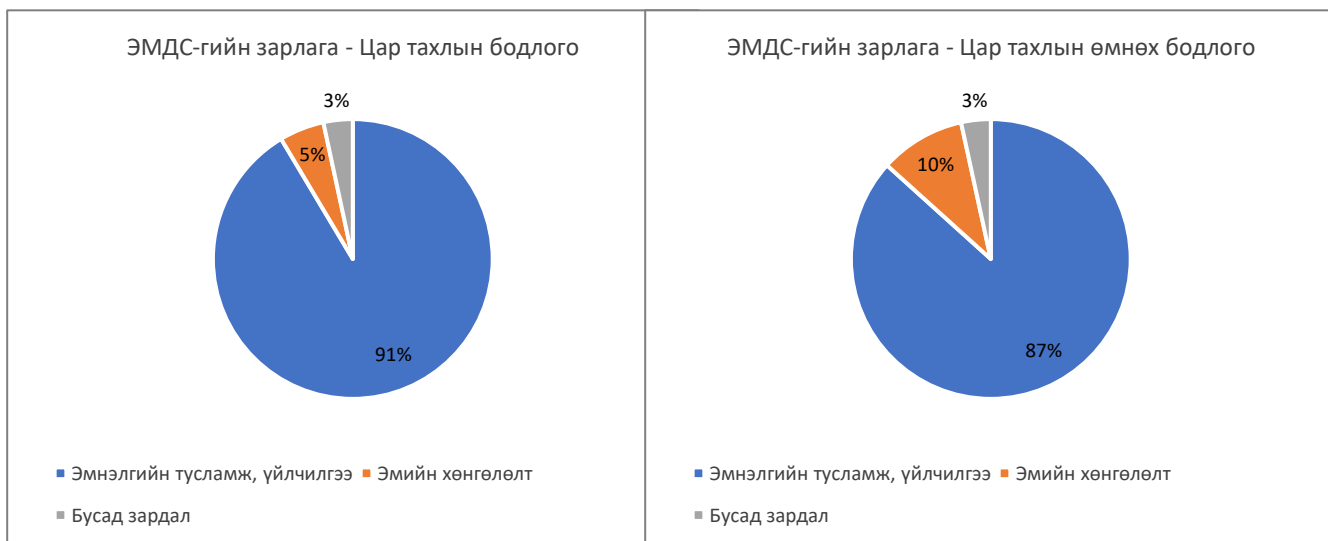
тб.₮	2020	2021	Өөрчлөлт
Харилцах	267	319	52
Хадгаламж	350	100	(250)
Бусад	184	167	(17)
Чөлөөт хөрөнгө	802	586	(216)

Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2020-2021 оны санхүүгийн тайланд нийт сангийн хөрөнгө 216 тэрбум төгрөгөөр буурсан байна. Энэ нь ЭМДС-гийн банкны хадгаламж 250 тэрбум төгрөгөөр буурсантай холбоотой байна. Үүнээс үзвэл 2021 онд улсын төсвөөс эрүүл мэндийн сангийн орлогод 580 тэрбум төгрөг оруулхаар төлөвлөсний 216 тэрбум (37%) нь ЭМДС-ийн хөрөнгөөс санхүүжсэн байгаа юм.

Эх сурвалж: Монгол улсын сангийн яам

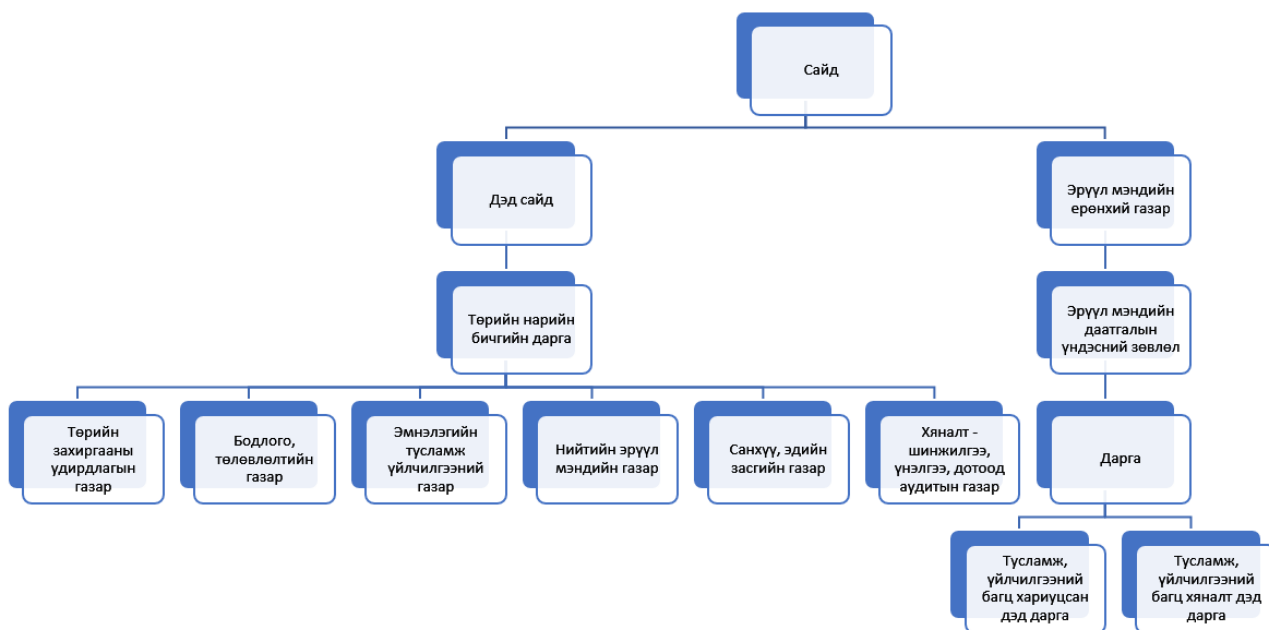
2020 онд ЭМДС-гийн орлогод иргэдийн шимтгэл 30%, хувийн байгууллагын шимтгэл 28%, улсын төсөв 18%, улсын байгууллагын шимтгэл 10%, бусад орлого (сайн дурын даатгал, хадгаламжийн хүү) 15%-ийг тус тус бүрдүүлсэн байна. 2021 онд цар тахлаас иргэдээ хамгаалах бодлого баримталсан тул улсын төсвөөс сангийн орлогын 58%-ийг бүрдүүлсэн байна.

Эх сурвалж: Монгол улсын сангийн яам

ЭМДС-ийн зарлагад эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээнд зориулсан зарлага 87%, эмийн хөнгөлөлт 10%, бусад зардал 3%-ийг бүрдүүлж байсан бол цар тахлын бодлогоос шалтгаалан эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний зарлага 91% руу өсчээ. Энэ нь голчлон вакцинжуулалт, иргэдэд зориулсан эмийн багц, хөнгөлөлт зэрэгт төсөвлөгдөн зарцуулагдсан байна.

Эрүүл мэндийн даатгалын газрын бүтэц зохион байгуулалт

Эрүүл мэндийн даатгалын байгууллага

Эрүүл мэндийн даатгалын байгууллага буюу эрүүл мэндийн ерөнхий газар нь Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг бөгөөд эрүүл мэндийн даатгалын сан бүрдүүлэх, орлого, зарлагын тэнцвэрийг ханган ажиллах, үйл ажиллагаагаа тайлагнах үүрэгтэй. Эрүүл мэндийн даатгалын байгууллагын үйл ажиллагаанд төрийн болон хөндлөнгийн аудитын байгууллага, мэргэжлийн хяналтын байгууллага хяналт тавина.

Эрүүл мэндийн даатгалын үндэсний зөвлөл

Эрүүл мэндийн даатгалын удирдах дээд байгууллага нь Үндэсний зөвлөл бөгөөд эрүүл мэндийн даатгалын сангийн болон байгууллагын үйл ажиллагааны зардлын төсвийн төсөл, төсөөллийг боловсруулах, батлагдсан төсвийн нарийвчилсан хуваарийг батлах, гүйцэтгэлд нь хяналт тавих үүрэгтэй. Үндэсний зөвлөл нь нийт 9 хүний бүрэлдэхүүнтэй байх ба дарга, дэд дарга гишүүдийг талуудын санал болгосноор 5 жилийн хугацаатайгаар томилно.

- Засгийн газрыг төлөөлж санхүү, төсвийн, нийгмийн даатгалын, эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас тус бүр нэг хүн;
- Даатгуулагчийн олонхийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалсан байгууллагыг төлөөлсөн гурван хүн;
- Ажил олгогчийн олонхийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалсан байгууллагыг төлөөлсөн гурван хүн.

Дүгнэлт

- Монгол улсын эрүүл мэндийн санхүүжилтийг хувь хүн өөрөөсөө, эрүүл мэндийг даатгалаас, улсын төсвөөс гэсэн 3 төрлийн замаар бүрдүүлдэг бөгөөд энэхүү холимог төлбөрийн тогтолцоо нь бие биенээ нөхсөн, харьцангуй сайн тогтолцоо юм. Эрүүл мэндийн санхүүжилтийн 35%-ийг хүн өөрөөсөө гаргаж байгаа нь орлогоос хамааралтай тэгш бус байдлыг үүсгэж, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний төлбөрөөс улбаалан ядууралд өртөх өндөр эрсдлийг бий болгож байна.
- Эрүүл мэндийн сангийн орлого нь төлөвлөгөөнөөс давдаг, зарлага нь төлөвлөгөөнөөсөө дутдаг байдал нь жил бүр эрүүл мэндийн сангийн чөлөөт үлдэгдлийг 46 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлдэг байна. Энэхүү чөлөөт үлдэгдлийн зориулалт нь ирээдүйд учирч болзошгүй эрсдэлийг даван туулахад ашиглагддаг байна. 2021 онд цар тахлыг даван туулахад энэхүү сангийн 37%-ийг зарцуулжээ. Монгол улсын эрүүл мэндийн салбарын зардал төсвийн зүгээс нэмэгдүүлэх орон зайг байгааг харж болно.
- Эрүүл мэндийн сангийн орлогын 78%-ийг хувь хүн, аж ахуйн нэгж бүрдүүлж байгаа бол зарлагын 87%-ийг тусламж үйлчилгээнд, 10%-ийг эмийн хөнгөлөлтөд зарцуулж байна.
- Эрүүл мэндийн даатгалын үндэсний зөвлөлд засгийн газраас 3 хүн, даатгуулагчийг төлөөлж 3 хүн, аж ахуй нэгжийг төлөөлж 3 хүн байгаа нь эрх тэгш хяналтын тогтолцоог бүрдүүлж байна.

Ном зүй

Mongolia. (2022, 12 2). Retrieved from World bank: data.worldbank.org/country/MN

WHO. (2022). *World health statistics 2022: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals*. World health organization.

Г., А. (2022). Монгол улс дах эрүүл мэндийн даатгалын тогтолцоог сайжруулах арга зам. 75.

Үндэсний статистикийн хороо. (2022). Retrieved from 1212.mn

Ц.Цолмонгэрэл, С.Сэр-Од, Б.Булганчимэг. (2013). *Mongolia Health System Review*. World Health Organization.

Шерил Кашин, А.Батбаяр, Ц.Цолмонгэрэл. (2015). *Монгол улсын эрүүл мэндийн төлбөрийн тогтолцоонд хийсэн үнэлгээ*. Улаанбаатар: Дэлхийн банк, Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага.

Эрүүл мэндийн даатгалын сан. (2022). Retrieved from Шилэнс данс: shilendans.gov.mn

Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль. (2022). Retrieved from Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: legalinfo.mn

Эрүүл мэндийн хөгжлийн төв. (2021). *Эрүүл мэндийн үзүүлэлт*. Улаанбаатар: Эрүүл мэндийн хөгжлийн төв.